

LA INDÚSTRIA TÈXIL A SANTA COLOMA DE QUERALT*

per Conrad Ferrer i Pomés

Seria interessant saber l'origen de la indústria tèxtil local amb expressió de dates i noms, però aquest detall no està al meu abast i molt segur que no hi ha ningú que ho pugui fer.

Pel que jo sé, situo els telers més antics en la família Ferrer de cal Olesa i Joan Ferrer Palau (Joan Moliner). És possible que n'hi hagués d'anteriors però jo no ho sé.

A cal Olesa tenien la fàbrica original al Pati del Castell i el meu avi hi va començar a treballar tan aviat com va plegar d'anar a col·legi. L'Hort del Fèlix sembla que també ja existia. El meu avi, quan el seu fill gran Eusebi, o sigui el meu pare, va plegar d'anar a col·legi el van enviar a Terrassa. Va entrar a treballar a l'empresa «Roca y Marinelo» que tenia filatura i teixits de llana per guanyar-se la despesa i a les nits anava a l'Escola Industrial a aprendre teoria tèxtil. Quan el meu pare va acabar la teoria va tornar a Santa Coloma i llavors van comprar a Joan Ferrer (Moliner) la fàbrica de l'Hort del Fèlix el mes de gener de l'any 1901. Dic tot això per arribar a la demostració de que al segle XIX almenys aquestes dues fàbriques ja hi eren i encara no sé si el meu besavi i en Joan Ferrer (Moliner) havien començat ells aquesta activitat o la continuaven d'un antecessor. La fàbrica de l'Hort del Fèlix que el meu avi i el meu pare van comprar a Joan Ferrer tenia 8 telers mecànics de ferro i alguns telers manuals de fusta, però d'aquests no en sé la quantitat. Hi havia també un joc de moles de pedra per moldre gra per al públic, i una màquina de vapor.

* El present article recull el text de la conferència pronunciada pel Sr. Conrad Ferrer i Pomés el 27 de maig de 2001 a la Sala d'Actes del Castell (Santa Coloma de Queralt). Hem respectat el vocabulari específic emprat per l'autor.

Nota de l'autor: Per insinuació i també prec dels amics Silvestre Palà i Josep Maria Carreras he escrit la part que jo vaig viure de la indústria tèxtil a Santa Coloma. També hi poso coses anteriors a la meua existència, filles totes de comentaris que havia sentit i per tant no tinc cap document on pugui sustentar la seva autenticitat.

Les altres fàbriques no sé quan van començar, però imagino que en tot cas van ser posteriors a les dues esmentades.

Des del meu record, que el situo sobre els anys 1915 / 1916, els industrials tèxtils a Santa Coloma eren els següents:

Josep Ferrer	Fàbrica Nova del Carrer Indústria.*
Ferrer y Cia.	Hort d'en Fèlix
Josep Domingo	Carrer de mossèn Cinto Verdaguer
Sebastià Domingo y Cia.	Raval de Jesús (Cal Costa)
Joan Ferrer Queraltó	Carrer de mossèn Cinto Verdaguer
Camil Foix Franquesa	No sé on va començar
Antoni Cortadellas	Raval de Cervera (Cal Pelegrí)
Antoni Casajoanes (cintes)	Carretera d'Igualada
Albert Lavila (tintorer)	Raval de Cervera
Miquel Güell (tintorer)	La Muralla

Allí on hi ha ara el Raval Cinema crec que hi havia hagut una fàbrica de teixits que era d'un tal Breu. Quan era utilitzat com a col·legi, tant de maristes com de capellans, es veia que l'edifici tenia un aspecte industrial.

Al carrer de Sant Vicenç, pujant a l'esquerra, també hi havia hagut una fàbrica de teixits pertanyent a un membre de la família Domingo.

La indústria tèxtil estava considerada indústria de país subdesenvolupat i per aquest motiu de preferència es posava en zones on l'agricultura hi era més aviat pobra i de secà.

El desenvolupament a Catalunya va anar condicionat a la disponibilitat d'energia i així les fàbriques grans (colònies) es van posar a les conques dels rius Llobregat, Cardener, Ter, etc... per aprofitar la força hidràulica. A Terrassa hi va haver uns capitalistes que van construir unes naus industrials molt grans amb una màquina de vapor de molta potència i llogaven a industrials petits, tant de teler com de filatures i preparació, metres quadrats i cavalls de força i això era el que se'n deia un «vapor». Encara en queda un a la Rambla que és el vapor «Aymerich i Amat» on hi ha instal·lat el Museu de la Ciència i de la Tecnologia de Catalunya. Per cert, després d'uns anys d'haver plegat, els hi vam donar nou objectes de la nostra fàbrica que ells mateixos van escollir.

* La nau del Pati del Castell, quan va quedar buida, en van fer donació a l'Ajuntament amb la condició de destinar-la a Hospital pel poble. Molts anys després, els descendents de la família Ferrer van renunciar a aquest gravamen i va quedar propietat lliure per a l'Ajuntament.

La indústria tèxtil solament consumia fibres naturals com llana, cotó i lli. D'aquesta darrera a Santa Coloma crec que no se'n gastava, ja que el seu ús de preferència era roba de llit, tovalles i tovalloles i al ser més car anava destinat a un públic minoritari i, en alguns casos, també formava part d'algunes prenyes que la núvia aportava al parament de la llar en el seu casament. Quant a vestits tant de dona com d'home jo diria que va venir uns anys més tard.

En els seus inicis la fabricació de teixits exclusivament en telers manuals hem de considerar que era artesana i limitada a articles que al sortir del teler no fos necessària l'operació de planxar o «acabar» per millorar la presentació, i solament les peces eren repassades de fils solts i nusos massa grossos. D'aquesta operació se'n deia escutiar. Aquesta operació de repassar els teixits sortint del teler es va fer sempre per molt que canviessin els articles que s'elaboraven.

Els articles que es feien en aquell temps eren : «LANETAS - REFAJOS - PATENES-BUFANDAS - MANTONES». De preferència es feien articles i dibuixos senzills, però el mercat va obligar a fer articles més complicats fets amb màquina JACQUARD que era de patent anglesa, i el teixidor o teixidora que la feia anar havia de ser especialitzat.

De les dues màquines de vapor que hi havia a Santa Coloma jo no en vaig arribar a veure cap. La de l'Hort del Fèlix, sé on estava instal·lada, però jo era tan petit que no m'hi portaven i quan hi vaig poder anar ja no hi era.

«La Canadiense» va fer la presa de Camarasa i va ser la principal distribuïdora de la força elèctrica a Catalunya. Als pobles petits ho feia per mitjà d'un concessionari que aquí a Santa Coloma va ser a cal Olesa, i això va ser supòs cap a l'any 1913. Donava força als industrials i a l'Ajuntament i aquest en donava als artesans (ferrers, manyans, fusters, etc...) i a l'enllumenat domiciliari i públic.

L'Hort del Fèlix va ser la primera fàbrica que va funcionar amb força elèctrica l'any 1911, procedent de cal Olesa que la produïa per mitjà d'un alternador acoplat a la màquina de vapor.

En els inicis, quan la majoria de telers eren manuals, hi havia industrials que repartien telers per les cases i l'Hort del Fèlix n'era un d'ells. Jo en recordo un que encara existia quan jo vaig començar a treballar l'any 1924 que era en Pau Riba.

El disposar d'energia va permetre un gran desenvolupament industrial a Catalunya, i la tèxtil no hi ha dubte que en va ser la més destacada. A Santa Coloma també va portar un destacat desenvolupament que va fer possible que tots els fabricants anessin substituint els telers manuals pels mecànics, augmentant la quantitat de telers i la incorporació de nous articles.

La Fàbrica Nova era la més important. Abans de disposar de força elèctrica tenia una màquina de vapor de 100 CV. Després, amb el temps, al disposar de força

elèctrica van arribar a tenir 100 telers. A casa en teníem 48 i juntament amb els altres poc devíem passar de 140 / 150 telers més.

La indústria tèxtil a Santa Coloma va anar molt vinculada a la d'Igualada, que va ser molt important. Potser hi va haver 2.000 telers amb les indústries auxiliars de tintorers de filats i acabats de teixits i subministrament d'accessoris i recanvis pels telers, arpilleres i cordills per fer fardos per enviar les peces i caps de cartró i paper per les prenes i també serveis de banca que feia un tal Catarineu. També hi havia relació amb Valls i Reus i en aquestes fins i tot hi havia filatura de llana i cotó. A casa hi operaven bastant, tant en les compres de filats com en el servei del tintorer Blasi de Valls. Quant a filats ho sé per factures que he trobat, però el tintorer Blasi és del meu record.

Recordo quan encara existien els dos tintorers locals de filats. L'Albert Lavila, que crec que tenia filats de llana, i en Miquel Güell que tenia els de cotó. El desenvolupament a Catalunya va portar paral·lelament un major nivell de vida, acompanyat d'un major consum de teixits i de més qualitat. Això va afectar els tintorers locals, que en els seus inicis per tenyir usaven productes vegetals i alguns de químics. Les fórmules necessàries per tenyir els hi facilitaven les cases productores del colorant, però aquestes, pressionades pel mercat, posaven cada dia més al seu abast nous colorants amb games de colors més extenses i amb diferents tipus de solideses i amb la necessitat de descruar i suavitzar el fil abans i després de tenyir. Això va fer que els tintorers locals es quedessin desfasats i haguessin de tancar les seves instal·lacions.

No sé l'any en què va plegar l'Antoni Casajoanes (Tonet Vermella) els seus telers de cintes, encara que suposo seria cap allà l'any 20. Aquests telers em penso que són els que uns anys després feia funcionar el Jaume Llorach. Cap al 1922 el meu oncle Josep Pomés va comprar dos telers nous per fabricar cintes i els va instal·lar a la tercera planta de l'Hort del Fèlix on encara hi havia en funcionament tres o quatre telers de mà (la Molinera, Llençolota, Amàlia... no en recordo més). D'allí va passar a un local de cal Olesa i posteriorment al carrer de la Mercè on és ara. Quan va començar va llogar com a teixidor al que havia tingut el Tonet Vermella, que es deia Casimiro. No ho recordo, però l'Antoni Cortadellas de cal Pelegrí el situaria cap als anys 1926 o 1927, quan va plegar.

L'expansió que va tenir la indústria tèxtil local va portar que la major part de les fàbriques ampliessin les seves instal·lacions. Nosaltres vam construir una nau nova. Els Domingo també i en Sebastià Domingo va marxar de cal Costa i va anar a una nau nova a la carretera d'Igualada. En Camilo Foix també va anar a una nau nova a lloguer i posteriorment a una de més gran de propietat.

La fabricació de teixits es dividia sobretot en dues classes: el gènere blanc per a llençols i roba de la llar i teixits de color. Els teixits de color comprenien moltes

classes i usos. He fet constar això perquè les fàbriques locals em sembla que totes feien color.

Aquesta indústria, com d'altres, va tenir èpoques expansives i també deprimides. Però la industrialització de Catalunya i també la resta d'Espanya (potser en menys mesura), va portar un augment del nivell de vida i paral·lelament el consum i la millor qualitat dels teixits i que els espanyols vestissin millor segons les seves possibilitats, ja que uns usaven vestits de llana i altres de cotó. Això va portar que augmentés el nombre de sastres i de modistes. Aquí al poble hi havia 3 o 4 sastres, a més de dos que venien els dilluns, i no sé quantes modistes. No sé exactament el que fabricaven els altres industrials però em sembla que, entre altres, a cal Olesa feien franeles per a camiseria i bates per a dona. En Sebastià Domingo, bufandes, mantons i mocadors de llana per a nadons. En Josep Domingo també feia aquests mateixos articles, a més d'altres articles de cotó de color de destacada qualitat. Nosaltres, entre d'altres, féiem majoritàriament CHESTER, que era un article de cotó amb dibuixos de panyeria per a vestits d'home. La resta d'industrials no ho sé.

L'expansió industrial a Catalunya va portar que es posessin tallers per a la construcció de telers normals i de calaixos, amb maquineta de lligar o Jacquard i màquines auxiliars, de bitlles, rodets, contínues de tòrcer i de fils de fantasia, etc...

Gairebé tots els industrials teníem, en més o menys quantitat, telers de maquineta de lligar i calaixos, que permetien fer teixits de color amb dibuix tant per ordit com de trama, i si bé la velocitat era més limitada, quedava compensat perquè era possible fer articles que tinguessin més valor afegit. Els articles en sí eren sempre els mateixos, de manera que Franela - Mocador - Bufanda i Chéster no tenien variació, solament canviaven cada any els dibuixos que seguien la novetat. Tant la creació o variació d'articles com la renovació anyal dels dibuixos anava a càrrec del TEÒRIC, que a més dels seus coneixements de teoria d'una manera autodidacta adquiria la seva part artística. Hi havia cases que aquest lloc el tenien molt ben cobert. Els teòrics, els sastres i les modistes feien un conjunt que es complementaven i que com més comprimien el seu ingeni artístic la indústria en participava.

Dintre dels alts i baixos la indústria local tenia una destacada activitat i així em sembla que les fàbriques havien arribat a donar ocupació a unes 450 dones, a més dels homes que representaven entre un 5 i un 10 per cent de la plantilla. Això suposava una aportació econòmica molt important al poble i fins i tot creuria que era un dels puntals econòmics locals ja que eren uns diners que setmanalment es repartien per les botigues i l'estalvi, i la setmanada que portaven a casa les dones en alguns casos qui sap si a més ajudava a la convivència familiar, ja que en aquell temps, l'hereu, al casar-se, vivia amb els pares.

Aquests eren els jornals directes, però cal considerar que també n'hi havia d'indirectes perquè el serrell que adornava els mocadors per als nadons i de certs tipus de bufandes es feien per les cases, i també cal incloure els manyans, fusters, llauners, electricistes i paletes que veien augmentada la seva activitat.

En els seus inicis les fàbriques solament disposaven de fils més aviat gruixuts de llana de filatura de carda. Posteriorment van venir els fils de cotó produïts amb màquines contínues i després els fils pentinats d'estam. Les exigències del mercat feien que cada dia anessin sortint novetats tant de maquinària productiva com auxiliar per produir fils de fantasia, de tenyir i acabar o presentació dels articles. A casa amb l'article CHESTER per vestits d'home, que estava considerat com article d'estiu, cada any hi fèiem dibuixos nous com els de panyeria de Sabadell, i com ells també rebíem les orientacions directament de París. Dels telers que teníem instal·lats en dedicàvem la major part que podíem a aquest producte i a més un industrial de Valls que tenia 20 telers els feia funcionar a dos torns per nosaltres. També un de Tous feia funcionar 6 telers amples que eren de la nostra propietat i algun d'estret dels seus per nosaltres també a dos torns.

La indústria tèxtil, no diré exclusivament però gairebé, es va instal·lar a Catalunya i a Llevant. El mercat consumidor era arreu d'Espanya i l'oferta era per mitjà de viatges comercials del propi fabricant.

Molts catalans sabien els articles que es feien i qui els fabricava, de manera que coneixien les fonts d'aprovisionament i després d'un aprenentatge de dependent anaven a províncies a establir-se de comerciants o botiguers de teixits. Santa Coloma no en va ser pas una excepció i així tenim que en Ramon Carol (Mero) juntament amb un soci s'establí a Utiel, en Jaume Pujol (vinculat a cal Manxunga) a Madrigueras, un Govern a Casas Ibáñez, Antonio Domingo (de cal Farrera) a Ponferrada, en Prous de Les Piles a Villacañas, i Ramon Güell (de cal Eliseta) com a representant de fàbriques a San Clemente. En el cas de que n'hi hagués algun altre jo no el sé.

Al mercat ja hi començava a sortir alguna fibra artificial: rayons (seda), viscosilla en floca tallada i filada. A casa l'any 1933 vam iniciar a més la fabricació de llaneria de senyores per vestits de dona amb filats d'estam i fibra artificial i fils de fantasia que tenia més valor afegit. Ja començava a sortir la confecció, més en vestits d'home que de dona, però la major part de teixits es seguien venent a les botigues i majoristes, en peces, per al seu consum, allò que se'n deia a metres.

El conjunt de teòric, sastre i modista amb el seu toc d'artista feia que s'estimulés el vestir dels espanyols. Aquesta activitat tèxtil local produint els uns articles en peces i d'altres en prendes com bufandes, mantons i mocadors per a nadons era del tot normal fins al juliol de 1936. Des d'aquest any fins al 1939 el passo de llarg sense el més petit comentari. Al recuperar els industrials les seves

fàbriques després de la seva ocupació per part dels comitès de control ho varen fer amb l'equivocada il·lusió que la fabricació seria com abans del 1936 però la realitat va ser molt diferent davant de la manca de filats per fabricar.

El fet que comencés la segona guerra mundial va fer que fos més lent el recorregut cap a la normalitat. Això va fer que el teòric amb el seu toc d'artista ja no fos necessari per a la creació d'articles ja que qualsevol mena de teixit que fabriquessin era venuda. Entre les dificultats que hi va haver a la dècada dels 40 per fer funcionar les fàbriques es van fer notar d'una manera molt destacada les restriccions elèctriques que van obligar a posar motors auxiliars de combustió interna. Malgrat la manca de filats, que eren subministrats per cupos, es van posar fabricants nous i aquí es van establir en Joan i Ignasi Valls i en Jaume Plaza. També va posar telers en Josep Tomàs, que més tard va passar al gènere de punt. I encara més tard Marcel·la Marsal que feia gènere blanc.

Espanya també va notar l'època de prosperitat en tots els aspectes, inclòs l'industrial, que va venir de la postguerra europea o mundial. I quant a la indústria tèxtil, la joventut que va pujar va marcar un canvi radical en el vestir. El teixit anomenat TEXÀ es va imposar com un uniforme fins a l'extrem que alguns fins i tot l'utilitzaren per vestir en la cerimònia del casament. Estàvem doncs en una situació d'abundància d'ofertes, tant de primeres matèries com d'article fabricat. La part artística del teòric a que abans m'he referit ja era molt poc necessària i els sastres i les modistes anaven desapareixent. Els botiguers que venien els teixits a metres, també. Enfocat des de l'òptica de la indústria local, que majoritàriament es dedicava des de generacions anteriors a articles de vestir, la nova situació la va afectar molt seriosament en caire negatiu.

Els canvis es produïen amb molta rapidesa tant en l'oferta de fils de totes classes, de fibres artificials (constantment en sortien de noves), com de barreges amb les naturals. La maquinària també estava en una modernització i automatització constant i així tenim que des del teler mecànic anomenat de «garrot» a passar al teler automàtic potser van passar més de 30 anys i en menys de 10 es va passar de la supressió del teler automàtic a la màquina de teixir. La confecció tenia un augment constant i imparable i imposà el seu criteri tendent a la uniformitat del vestir dels usuaris. La major part de les nostres instal·lacions, davant les innovacions que sortien en tots els aspectes, varen quedar desfasades. Amb l'intent de sobreviure n'hi va haver que van desviar la fabricació vers altres articles com el gènere de punt exterior i d'altres van introduir millores a la maquinària existent tendents a automatitzar-se el més possible. L'avenç tecnològic en tots els aspectes representa que pujava per l'ascensor i per tant arribava primer i descansat i nosaltres amb les nostres modificacions pujàvem per l'escala i arribàvem tard i esbufegant. Per seguir calia tenir en compte molts factors importants i l'automatització de la maquinària solament n'era un. Quan hi va haver les

inundacions del Vallès, l'Administració va ser ràpida i efectiva amb les ajudes, però els industrials afectats, que varen disposar de noves maquinàries modernes, en una època de crisi posterior van ser els primers que van fer suspensió de pagaments.

Aquesta era la situació que afectava una gran part de la indústria tèxtil molt atomitzada i que tenia un futur molt difícil, i per aquest motiu l'Administració va creure necessari estudiar i posar en marxa un Pla de Reconversió al qual els de casa nostra ens hi vam acollir i vam plegar el març de 1971.

Crec que cal destacar que entre els articles dels inicis en cito un que es deia «LANETA» i dintre de les diferents qualitats n'hi havia una que se'n deia «LANETA MADRILEÑA». Jo crec que aquest article es va crear a Santa Coloma. Del meu record el fabricaven en Josep Domingo, Sebastià Domingo i nosaltres a l'Hort del Fèlix, i a més solament es fabricava a Santa Coloma. Aquest article tenia un sol dibuix format per unes ratlles verdes i negres per mitjà de 6 passades de cada color i aquí al poble era conegut amb el popular nom de «del 6 i 6». El seu consum era principalment Madrid, una part de Castella la Vella i de Ciudad Real. Els seus consumidors eren les carnisseries, peixateries que l'usaven en forma de devantal i els bars o tavernes de tapes que usaven uns davantals curts que en deien MANDILES. En Josep Domingo, no sé per quins motius, va deixar de fabricar-lo i llavors vam quedar en Joaquim Lavila i nosaltres. Ho faig destacar perquè després de tants canvis en tants anys, aquest article venia des dels inicis i quan vam plegar encara el fèiem i avui encara hi ha dones aquí al poble que el recorden perfectament perquè havien sigut teixidores del 6 i 6. I crec que és aquí el lloc oportú per fer constar que la darrera teixidora de 6 i 6 a Santa Coloma va ser n'Amparo Duseran.

Em penso que a Madrid avui encara en gasten més o menys i el fabrica un industrial de València a qui nosaltres li vàrem canalitzar els clients, però que produeix un article bastant més inferior de qualitat.

EL TRANSPORT

Malgrat que entre totes les fàbriques necessitaven remenar bastantes tones, per l'entrada de primeres matèries i la sortida de gènere fabricat, el transport es feia per carro. Tinc factures d'Antoni Albareda de l'any 1901 -crec que li deien «el Pagès»- que feia el servei a l'estació de Sant Guim, que era la més propera a Santa Coloma. Era corresponsal de LA CAMERANA, una agència de transports de Barcelona que cobria el servei de tot Espanya tant per rebre com per cursar. Del meu record el transport encara continuava fent-se en carro, però era a Igualada i ho feien en Manel del Mas Marí i el Groc, perquè a Igualada ja hi havia el tren que comunicava amb Barcelona.

A Igualada ho entregaven a un tal Viscarri que també era corresponsal de LA

CAMERANA. El transport cap a Valls el feien també en carro el Cacauero i en Canet i principalment aquest darrer que hi anava a buscar les verdures.

Més endavant ja es va disposar de varis d'altres que es dedicaven al transport amb camió directe a Barcelona.

Cap a l'any 1917 ó 1918 un grup d'industrials i comerciants van formar una espècie de societat de nom LA COLUMBENSE i varen comprar un camió procedent de la guerra europea del 14 que el govern francès venia com a material sobrant. Era un camió amb rodes de goma massissa i em sembla que va ser el primer camió que vaig veure en la meua vida. No sé detalls, però crec que va ser un fracàs. Les avaries hi van ser molt presents.

Encara que ja hi havia implantat el sistema mètric, la indústria tèxtil encara usava bastant el sistema antic. Tant el fil de cotó com de llana es cotitzaven a rals la lliura i els teixits a rals el metre. Del meu record, el 1924 ja dominava l'ús de quilos i pessetes, menys el cotó que es cotitzava a rals el paquet i un paquet era 4 quilos i 400 grams. El cotó es va continuar cotitzant així fins entrada la dècada dels 40.

Des de l'any 1939 al 1971 en què nosaltres vam plegar, que comprèn 32 anys, va ser un període molt complexe i potser seria interessant fer-ne un desglossament més detallat, però jo em limito a dir que considero que malgrat l'activitat que va viure, aquesta a més de diferent no va arribar al nivell anterior al 1936, almenys per casa.

La meua intenció ha sigut marcar cinc èpoques ben diferenciades de la indústria tèxtil local. La primera en els seus inicis amb moltes dificultats per desenvolupar-se. La segona a partir de 1911/1913 al disposar d'energia elèctrica sense límit que va permetre la seva expansió, consolidació i prosperitat. La tercera, que va del juliol del 1936 al gener de 1939. La quarta marcada per la postguerra amb les irregularitats de l'aprovisionament de matèries, fabricació i venda; i la cinquena la seva desaparició escalonada i majoritàriament pels motius que ja queden explicats.

No us estranyi que no faci cap cita bibliogràfica que jo hagi pogut consultar perquè, si és que n'hi ha, jo no en conec cap.

He dit tot el que bonament he recordat. Primer en allò que havia sentit a dir i comentar i després tot el que vaig viure de la indústria tèxtil local. També és possible que, de forma involuntària, m'hagi deixat algun nom o alguna circumstància que hagués estat mereixedora de destacar.

Aquesta conferència comprèn bàsicament la vida de la indústria tèxtil a Santa Coloma des dels seus inicis recordats i acaba gairebé amb la seva desaparició.

Durant aquest període d'existència, va ser un element destacat de l'economia local i la seva desaparició va portar un buit que es va fer notar en el període de depressió que es va viure.

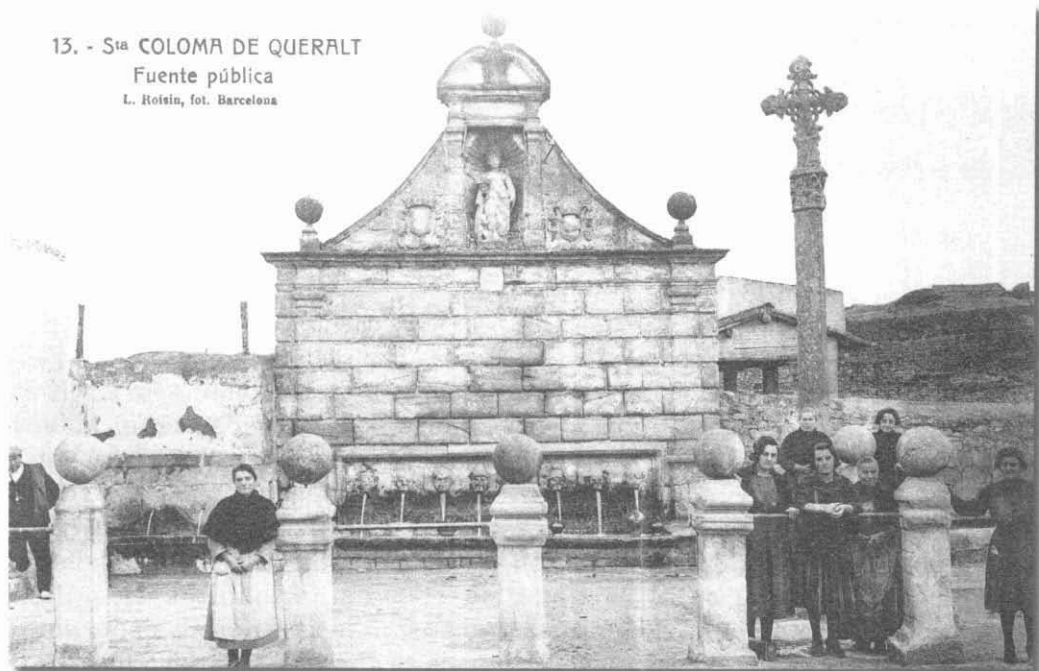
Afortunadament, no gaire més tard i per iniciativa dels mateixos colomins, es va iniciar una nova fase que podríem qualificar de reconversió industrial, ja sigui ampliant les indústries existents, creant-ne de noves (i algunes de dimensions força destacades), que han fet possible la prosperitat que gaudim actualment.

Considero, doncs, que seria molt conveenient que algú es decidís a fer una altra conferència referent a aquesta reconversió industrial, perquè no tinc cap mena de dubte que, a més de molt interessant, és molt necessària.

13. - Sta COLOMA DE QUERALT

Fuente pública

L. Roisin, fot. Barcelona



14. - Sta COLOMA DE QUERALT

Lavaderos públicos

L. Roisin, fot. Barcelona

